

УДК 373.61

М. Ф. ГОЛОВАТИЙ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

МЕНЕДЖМЕНТ НЕДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ У НОВІТНІЙ УКРАЇНІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ І СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА

Наукові праці МАУП, 2009, вип. 1(20), с. 5–10

Розглянуто актуальні проблеми менеджменту недержавних вузів України. Висвітлено особливості функціонування вузів, заснованих на недержавній формі власності, оскільки політико-правові, організаційні засади їх створення і функціонування принципово відрізняються від тих, на яких базуються вузи державної форми власності, комунальної форми власності та вузи Автономної Республіки Крим.

Недержавна система освіти фактично сформувалась у перші роки незалежності України, хоча окремі вищі заклади освіти приватної форми власності були засновані і започаткували свою роботу ще за декілька років до проголошення Україною державного суверенітету. Наприклад, нині найбільший недержавний вуз в Україні – Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП) був заснований у 1989 р., і хоча він має всього двадцятилітню історію існування, налічує сьогодні близько 50 тис. студентів і понад 4 тис. співробітників.

Ситуація з так званою приватною освітою в Україні не нова і не сьогоднішнього дня. Приватні вузи в Україні почали з'являтися ще у другій половині XIX ст., а окремі з них проіснували навіть до початку 1918 р. Потім більшовицька влада практично зруйнувала приватну освіту як “буржуазну” забганку. Вищі заклади освіти недержавної форми власності почали з'являтися в Україні аж через 70 років – у 1991 р. І одночасно,

щоб вони не дуже “висовувалися”, створювалися Міжгалузева республіканська акредитаційна комісія (МРАК), потім Міжгалузева акредитаційна комісія (МАК), а на додаток до отих МРАКів і МАКів з'явилися фахові ради, комісії з ліцензування та акредитації тощо. Це тема окремої розмови і розгляду.

Нині сектор недержавної освіти в Україні – це понад 150 вузів III і IV рівнів акредитації, в яких набувають освіту близько 15 % усього контингенту студентів. Зазначимо при цьому, що в Законі України, окрім визначення, що “вищий навчальний заклад, заснований на приватній власності і підпорядкований власнику (власникам)” [3, 213], нічого іншого стосовно так званих приватних вузів не міститься, а відтак у правовому плані статус недержавних вузів в Україні фактично залишається нез'ясованим.

Визнати таке явище нормальним аж ніяк не можна, оскільки існує гостра і відчутна суперечність, коли, з одного боку, держава шляхом

ліцензування, акредитації, перевірки навчально-наукової, виховної та іншої діяльності сповна “регламентує” діяльність недержавних вузів, а з іншого — інноваційні за своїм характером і особливостями діяльності приватні вузи, що безкоштовно для держави готують фахівців, фактично не мають потрібної, демократичної автономії. Це при тому, що в Україні нині працюють недержавні вузи, в яких навчається від 5 до 50 тис. громадян України і зарубіжних держав, такі як Міжрегіональна Академія управління персоналом, Європейський університет, Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”, Київський міжнародний університет, Університет економіки і права “Крок”, Донецький інститут туристичного бізнесу та ін.

Розглядаючи основні політико-правові засади та організацію діяльності в Україні недержавної системи освіти, відзначимо таке. Принципова відмінність системи освіти в нинішній Україні взагалі від системи освіти в колишньому СРСР полягає в тому, що вона є перехідною, по-перше, від планово-розподільчої до ринково-затребуваної, по-друге, від колективної до індивідуалізованої системи навчання і виховання. Нині немає і не може бути уніфікованих планів і програм, єдиних освітньо-професійних характеристик, інституту розподілу й закріплення молодого спеціаліста (три роки на одному місці, з наданням хоч якогось житла, без права конкурувати з подібними фахівцями, претендувати на відповідну винагороду тощо) [5].

Потрібно усвідомити, що освіта в Україні за багатьох обставин і об’єктивних умов не може також бути унітарною, уніфікованою — не лише з єдиними навчальними планами, програмами, а й викладачами інкубаторного типу. Ринок, суспільні відносини потребують освіти багатоваріантної, багатоукладної. Це означає, що монополія держави на освіту, освітні послуги є абсолютно неможливою. Інша справа, що освіта і наука потребують підтримки держави. Більше того, згадувана уніфікація є також гальмом прогресу освіти щодо її форм і змісту. Вже сьогодні у системі освіти є три партнери — особа, держава, суспільство. Важливішою серед них є особа. Але в переважній більшості державних вузів і далі готують фахівця як об’єкта впливу, управління, тоді як у недержавних вузах дедалі більше визначається пріоритет особистості — менші групи, більша індивідуалізація навчання, гнучкіші форми і методи навчальної роботи (тренінг, ділові ігри, розгляд конкретних ситуацій та ін.).

Недержавні вузи за багатьох об’єктивних обставин мають можливість і розвивають власний, лише їм притаманний менеджмент, особливості, специфіку якого можна розглянути на прикладі функціонування Міжрегіональної Академії управління персоналом (МАУП).

У Міжрегіональній Академії управління персоналом навчається близько 50 тис. студентів з 32 країн світу. Підготовка фахівців ведеться за 30 спеціальностями та 132 спеціалізаціями. Академія ліцензована і акредитована за IV рівнем з правом видачі дипломів про вищу освіту державного зразка. У складі МАУП діють понад 50 інститутів, філій, коледжів, технікумів, ліцеїв та навчально-консультаційних центрів в Україні та поза її межами — у Польщі, Молдові, Росії, Чехії, Болгарії та інших країнах.

Наша Академія була чи не найпершим на теренах колишнього СРСР навчальним закладом, де поступово було введено класичну для багатьох зарубіжних країн трирівневу систему вищої освіти: молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, а пізніше спільно з американськими університетами було започатковано також IV ступінь — підготовку докторів філософії у різних галузях наукового знання [8, 385]. Фактично за десяток років у МАУП було створено багатоступеневу гнучку систему освіти, яка включає ліцей, технікуми, бакалаврат, магістратуру, докторантуру.

До позитивних новацій МАУП також належать проведення фактично цілорічних наборів студентів і слухачів; впровадження відрядної оплати праці викладачів; відкриття екстернату, дистанційних телеуніверситету та інтерактивних форм освіти; введення низки тренінгових систем навчання, що якісно змінило навчальний процес.

Академія має потужну науково-методичну базу, власне видавництво, яке щорічно видає понад 150 найменувань навчальної та іншої літератури, Міжнародний бібліотечно-інформаційний комплекс (понад 300 тис. книг). Створення унікального телевізійного навчального університету, мережі тьюторських центрів дало змогу вести підготовку фахівців, як уже зазначалося, за багаторівневою системою навчання — надання освітньої кваліфікації від підготовчого відділення до аспірантури і докторантури включно. В Академії створена широка мережа українських культурологічних клубів, споруджені десятки пам’ятників видатним діячам вітчизняної і світової науки та культури, розбудовано Український сад, Парк Трипільської культури, що дає можливість проводити ґрунтовну виховну, громадсько-політичну роботу серед

майбутніх фахівців, формуючи у них високі риси національної свідомості і патріотизму.

У цілому діяльність МАУП, як потужної структури не лише освітньо-виховної діяльності, складається з трьох основних напрямів, що взаємодоповнюють одне одного: адміністративно-господарський, рекламно-видавничий та навчально-науково-методичний. В тісному поєднанні вони дають можливість МАУП посідати перші місця з-поміж вузів недержавної форми власності.

Провідне місце у менеджменті МАУП посідає, звичайно, організація навчально-наукової роботи. Навчальна, наукова, методична робота в МАУП ґрунтується на розв'язанні таких основних завдань:

- консолідація зусиль наукової громадськості, освітян, лідерів державних і громадських об'єднань та організацій у напрацюванні ідей і пропозицій щодо формування реалістичної, прагматичної та ефективної політики Української держави у сфері демократичного розвитку, освітньої діяльності, розв'язання як локальних, так і глобальних проблем людства;
- досягнення європейського та світового рівня фундаментальних науково-теоретичних і прикладних досліджень, зокрема у сфері освіти;
- підготовка наукових оцінок і прогнозів суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного розвитку держави;
- підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації;
- сприяння подальшій інтеграції вітчизняного інтелектуального потенціалу у світовий науково-технологічний і культурно-духовний простір.

До науково-навчального комплексу Академії належать Президентський університет МАУП у складі Українсько-Російського інституту менеджменту і бізнесу ім. Б. Хмельницького, Інституту міжнародної економіки та інформаційних технологій ім. Святої Великої княгині Ольги, Інституту права ім. князя Володимира Великого, Українсько-Азербайджанського інституту соціальних наук і місцевого самоврядування Гейдара Алієва, Українсько-Арабського інституту міжнародних відносин і лінгвістики ім. Аверроеса, Науково-методичного інституту міжнародної освіти та проблем управління, Міжнародного бібліотечно-інформаційного центру ім. Ярослава Мудрого; Всеукраїнський університет МАУП, який об'єднує 27 регіональних інститутів, 20 фі-

лій, 1 факультет муніципального менеджменту (Бориспіль), а також Міжнародний відкритий університет, до складу якого входять Міжнародний підготовчий інститут ім. Манаса та 14 зарубіжних підрозділів Академії.

Загальне керівництво навчально-науковою діяльністю в МАУП здійснюється Вченою радою Академії, яку очолює ректор. Вчена рада затверджує як перспективні, так і поточні плани наукової діяльності підрозділів Академії, розглядає різноманітні питання діяльності всіх підрозділів Академії, включаючи кадрові та ін. Завдання Вченої ради — максимальна координація зусиль усіх структурних підрозділів Академії, забезпечення високого рівня навчально-наукових, методичних та інших послуг.

Навчально-наукова робота у всіх відокремлених підрозділах МАУП в Україні та поза її межами організовується Вченими радами цих підрозділів.

Вчена рада МАУП як дорадчий орган при МАУП:

- визначає перспективні напрями навчальної, наукової і науково-технічної діяльності Академії;
- здійснює наукову і науково-технічну оцінку тематики та результатів науково-дослідних робіт;
- розглядає та затверджує поточні плани наукових досліджень, плани наукових видань;
- затверджує теми дисертацій здобувачів та аспірантів, кандидатури їхніх наукових керівників чи консультантів та ін.

У своїй діяльності щодо керівництва науковою роботою Вчена рада і Ректорат МАУП керуються Конституцією України, Законами України “Про освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”, “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”, Статутом МАУП, а також “Положенням про організацію планування наукових досліджень в МАУП” та “Концепцією організації та подальшого вдосконалення наукової роботи у МАУП”, затвердженими постановами Вченої ради Академії від 27 вересня 2000 р. (протокол № 8) і від 28 січня 2003 р. (протокол № 1).

Центральним завданням багатотисячної сім'ї МАУП, як уже зазначалося, було і залишається забезпечення високоякісних навчально-наукових, методичних послуг, всебічне вдосконалення навчально-виховного процесу. Щорічно з цією метою розробляються близько семисот навчаль-

них планів і програм. Лише у 2007/08 навчальному році було підготовлено 2467 нових навчально-методичних розробок, видано 159 одиниць навчально-методичної, суспільно-політичної літератури, 24 рукописам підручників і навчальних посібників надано грифи МОН України. На початок 2008/09 навчального року сформовано унікальні бібліотечки електронних видань МАУП з 12 серій, які включають 260 назв загальним тиражем понад 2 млн одиниць.

Своєрідною та оптимальною є практика кадрового забезпечення МАУП. Цю роботу здійснює передусім спеціальна кадрова служба. Прийом нових працівників становить багатоступеневу процедуру. Спочатку працівник (незалежно від статусу, досягнень, характеристик) приймається на роботу тимчасово, терміном на 2–3 місяці, після чого договір з ним або розривається, або продовжується вже на рік. Після такого триразового продовження контракту працівник зараховується до МАУП на постійну роботу. Крім того, в Академії ведеться велика робота з підготовки власних кадрів професорсько-викладацького, управлінського рівня і змісту. Цьому сприяють власна аспірантура і докторантура, а також підготовка докторів філософії у дворічній заочній докторантурі без відриву від виробництва.

За такого кадрового менеджменту навчальний, методичний, науковий процеси в МАУП забезпечуються високопрофесійними фахівцями, серед яких 72 % мають наукові ступені і вчені звання. Оскільки покладатися на державну, ваківську систему підготовки фахівців вищої кваліфікації в освіті і науці тепер не доводиться, у МАУП уже нині існує власна, цілісна система навчально-наукової роботи, що розпочинається фактично зі студентської лави. Щорічно близько 500 студентів МАУП беруть участь у різноманітних олімпіадах, конкурсах робіт з менеджменту, економіки, психології, права, соціальних наук, православ'я, країнознавства, бухгалтерського обліку, десятки кращих доповідей заслуховуються на студентських конференціях, публікуються у спеціальних виданнях.

З року в рік збільшується кількість тематичних науково-дослідних робіт викладачів Академії, які визнано як загальнодержавні і такі, за якими розробляються кандидатські й докторські дисертаційні праці. Нині вже є 10 таких робіт, зареєстрованих в УкрІНТЕІ, а їх координацію здійснюють такі провідні в Україні фахівці, як О. В. Баєва, М. Ф. Грідчина, В. Б. Захожай, А. В. Калина, В. І. Судаков, А. П. Чуприков та ін.

З початку 2007/08 навчального року в МАУП було розпочато велику роботу зі створення єдиної комп'ютерної бази даних. Метою створення такої бази є своєчасне отримання достовірної та максимально повної інформації про контингент та навчальний процес студентів, проведення аналітичних і прогнозованих досліджень, а також зниження трудомісткості ведення облікової документації, підвищення оперативності, узгодженості та достовірності даних. У цілому ця система, яку планується утворити до кінця 2008 р., включатиме такі основні підсистеми: "Приймальна комісія", "Деканат", "Ректорат", "Бухгалтерія" та ін.

Наша Академія широко відома в Україні і світі як вуз із прекрасними національно-демократичними, консервативними засадами і традиціями. Тут надається велика увага вивченню вітчизняної історії, країнознавства, української мови, діють національні за характером і змістом творчі колективи, Народний університет, видається унікальна суспільно-політична та художня література. Так, лише впродовж 2007/08 навчального року у Видавничому домі "Персонал" вийшли праці Ю. Липи, І. Омелянчука, В. Ульяничча, В. Мицика, В. Симоненка, готуються до видання праці Хв. Вовка, В. Литвинова, А. Бугая, Д. Дорошенка, В. Петрова, В. Щербаківського та інших провідних учених минувшини і сьогодення.

Підсумуємо викладене, виділяючи основне, найпомітніше.

За двадцять років існування МАУП була неодноразовим переможцем, визнавалася кращим економіко-управлінським, економіко-гуманітарним вузом, недержавним вузом у численних рейтингах в Україні і за рубежом, зокрема п'ять років поспіль у вітчизняному рейтингу "Софія Київська". Академія має тісні контакти з багатьма вузами світу, є членом Міжнародної асоціації університетів, Європейської мережі університетів безперервної освіти, Інституту міжнародної освіти (США).

Статистичні та інші дані яскраво свідчать про те, що на освітянському просторі, у соціально-духовному житті українського соціуму та й відповідним чином світу МАУП посідає одне з помітних, провідних місць. І тому природно постає питання: у чому ж суть, особливість об'єктивного авторитету і популярності навчального закладу, який за такий короткий проміжок часу дав суспільству понад 40 тис. фахівців високого професійного ґатунку, що гідно зарекомендували себе на ринку праці. Відповідь на це питання полягає в тому, що з перших років існування

МАУП обрала фактично єдиновірну стратегію розвитку, яка принципово складається з трьох основних, тісно взаємопов'язаних компонентів і тому забезпечує високий рівень освітньо-наукових, методичних та інших послуг.

1. Розвиток освіти у найтіснішому зв'язку із загально-цивілізаційними процесами (глобалізація, інтеграція, розроблення і впровадження новітніх інформаційних технологій). Чого варті, бодай, глибокі наукові дискусії в МАУП щодо діалогу цивілізацій (культур), боротьби із глобалістами, що явно ігнорують національні шляхи розвитку держав і титульних етносів, впровадження кращих світових систем підготовки і заохочення науково-педагогічних кадрів.

2. Максимальне врахування внутрішньонаціональних цивілізаційних процесів. Академія намагається розбудувати справді національну за змістом і характером систему освіти, роблячи помітний акцент на українській історії, культурі, традиціях, мові. Цьому сприяють щорічні конференції з проблем українських голодоморів-геноцидів, ролі православних духовних цінностей в житті українства, створення Українського саду і Парку Трипільської культури, відродження козацьких звичаїв і традицій та інше, що плекає і відроджує Українську душу, Українську державу.

3. З перших двох компонентів логічно випливає третій: формування нових ідеалів і духовних цінностей українства в добу нового державотворення. Це духовне кредо всього колективу МАУП.

Значна кількість вузів недержавної форми власності з метою консолідації своїх зусиль щодо розвитку і вдосконалення приватної освіти об'єдналася в кілька громадських організацій, домінуючими серед яких є Асоціація вузів недержавної форми власності, Конфедерація недержавних вузів, Міжнародна Кадрова Академія (МКА). Так, МКА є членом Європейської мережі національних центрів Ради Європи ЮНЕСКО. В МКА було створено спеціальний Нострифікаційний комітет, завданням якого стало підтвердження документів про освіту і наукових ступенів відповідно до міжнародно визнаних і визначених норм. Колективними та індивідуальними членами МКА нині є понад тисячу недержавних вузів, учених, громадських, державних діячів понад ста країн світу. Саме за ініціативи МКА було розроблено і введено систему видачі випускникам так званих євродипломів, запроваджено міжнародні стандарти освіти, багато з яких нині впроваджуються відповідно до вимог і рекомендацій

Болонського процесу. Також МКА розробила і використовує різноманітну систему заохочень у сферах освіти і науки, що сприяє стимулюванню розвитку і поширенню кращого досвіду освітньо-наукової діяльності.

Отже, зазначимо найважливіше. Державна і недержавна системи освіти справді різні не лише за системою фінансування, системою організації освіти, рівнем її індивідуалізації, забезпечення адаптації випускників. Непідготовленість вузів державної системи освіти щодо забезпечення випускників працею в обсязі, відповідному їхній кількості, байдуже ставлення до їхньої долі взагалі — то міна уповільненої дії, то практично тиражування безробіття. Нас справді різнять системи фінансування, оподаткування, а головне — відповідальності за результати праці. Якщо державний вуз у чомусь серйозно “провалиться”, завинить, то в цьому випадку лише звільнять ректора, проректорів, і не більше, а якщо приватний вуз вчинить щось подібне, то він просто перестане існувати. Така логіка життя.

Україна має розбудувати власну систему освіти, запозичуючи, зрозуміло, кращий світовий досвід, однак зберігаючи при цьому власну історію і традиції освітянської діяльності.

Література

1. Закон України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 р. № 2984-III // ВВР України. — 2002. — № 20.
2. Бізнес-менеджмент: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Федулова, В. Г. Федоренко, В. Ф. Гриньов та ін.; За заг. ред. Л. І. Федулової. — К.: МАУП, 2007.
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посіб. / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.; За ред. В. Г. Кременя. — Тернопіль: Навч. книга, Богдан, 2004.
4. Гаєвський Б. А. Основи науки управління: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1997.
5. Головатий М. Чи державна недержавна освіта? // Уряд. кур'єр. — 2000. — 7 листоп.
6. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): Монографія. — К.: МАУП, 2000.
7. Ніколаєнко С. М. Вища освіта — джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. — К.: Знання, 2005.
8. Щєкин Г. В. Как эффективно управлять людьми: Психология кадрового менеджмента: Науч.-практ. пособие. — К.: МАУП, 1999.
9. Щєкин Г. Организация и психология управления персоналом: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2002.

Розглянуто основи менеджменту вищої освіти в Україні, що базується на недержавних формах власності. Помітну увагу приділено досвіду формування менеджменту у найбільшому українському вузі – Міжрегіональній Академії управління персоналом. Порушено актуальні проблеми менеджменту у недержавних вузах взагалі.

Рассмотрены основы менеджмента высшего образования в Украине, который основывается на негосударственных формах собственности. Значительное внимание уделено опыту формирования менеджмента в самом большом украинском вузе – Межрегиональной Академии управления персоналом. Подняты актуальные проблемы менеджмента в негосударственных вузах вообще.

In article concerned fundamentals of management in sphere of high education in Ukraine, that is based on non-governmental forms of property. Great attention devoted to the experience of management developing in the biggest in Ukraine high educational establishment – Interregional Academy of Personnel Management. Arose essential problems of management in non-government high educational establishment.

Надійшла 12 січня 2009 р.